

НАДІЯ СОЛОГУБ ПЕТРО, ПЕТРІВКА, ПЕТРІВ БАТІГ...

У кожній мові є слова, які лінгвісти називають актуальними. Такі слова позначають актуальні для суспільства реалії, тому вони є часто вживаними і, як правило, служать основою для творення інших слів.

Актуальними словами нерідко виступають імена людей. Так, одним з найпоширеніших в українців є ім'я *Петра*. Воно має грецьке походження і прийшло до нас з прийняттям християнства.

В іншому фонетичному оформленні це ім'я вживається в більшості індоевропейських мов (англійській, німецькій, французькій, італійській, іспанській, в слов'янських).

Міцно вросло ім'я *Петро* в український ґрунт. Про це свідчить і його емоційно-забарвлені форми (*Петрусь, Петрик, Петько, Петрусик* тощо), і мотивовані ним прізвище та назви місцевостей (*Петрусенко, Петренко, Петришенко, Петрівці, Петриківка* тощо), і такі похідні від нього утворення, як *Петриківка, Петрівка, петрів батіг, ніч-петрівка, петрівчані пісні, петриківська вишня* тощо

У поширенні імені *Петро* важливу роль відіграла постать святого Петра. Його ім'я часто згадується в Євангелії. Це головний апостол Христа. 12 липня за новим стилем (29 червня — за старим) православна церква відзначає свято Петра і Павла. У народі це свято більше відоме як *свято Петра*, або просто — *Петра* (вплив церковної традиції наголошування).

Імена раніше пов'язувалися з церковним календарем і давав за їх святцями (тобто на честь певного святого) священик. Відбувалося це під час хрещення народженого.

Актуальність свята Петра зумовлена тим, що воно припадає на важливий у житті українців час жнив. Очікування, збирання урожаю для хлібороба — то велика подія, справа життя. Тому релігійний календар і народні уявлення про життя, про значення жнив, про природні умови цієї пори року переплелися в баченні цього свята, а, значить, і у функціонуванні в мові назв, пов'язаних з ним. Глибокі корені пустило це свято в українських звичаях, обрядах, фольклорі.

На Петра пекли мандрики (або мандрички). Це пампушки з яєць, сиру і борошна. Повернувшись з церкви, розговлялися ними (перед цим був піст). Народна етимологія пов'язує це слово з «мандрувати», бо Спаситель і Петро багато мандрували по світу, проповідуючи слово Боже.

За народною легендою, зозуля на Петра украла мандричок, і Бог її покарав: вона «мандричком удавилася». Тому зозуля кує лише до Петра. В інших народних повір'ях зозуля вдавилася пшеницею (чи ячменем). У цей варіант повір'я влітається час збору врожаю.

Назва свята Петра і Павла стимулювала назву *Петрівка*. Так називався піст, що передував цьому святові. Принагідно зауважимо специфічну словотвірну модель для назви постів в українській мові (*Петрівка, Спасівка, Пилипівка*).

Особливості пори року (жнива, кульмінація літа, яке після Петра йде на спад) в українській мові зафіксовано в прислів'ях, приказках. Спасівка — ласівка, а Петрівка — голодівка (в ряді місцевостей жнива в цей час лише наближаються); Як підеться з *Петрового дня*, то буде щодня; Прийшов *Петро* — зірвав листок. Про примхливого кажуть: «Захотілося мерзлого в *Петрівку*», про удавано хворого — «В *Петрівку* на льоду розчахнувся», про фізично слабкого — «Шолудиве порося і в *Петрівку* мерзне» і под.

У Петрівку — найкоротші літні ночі. Тому назва *Петрівка* закріпилася у фразеологізованому словосполученні «ніч-петрівка» (пестливо — «ніч-петрівочка»): *Петрівочка* — мала нічка, Та не виспалася наша дівочка», — співається у пісні.

Петрівка, петрівочка — постійні народнопоетичні назви ночей у цю пору. Це широке засвідчує фольклор, українська художня література.

Слово *Петрівка* у свою чергу стало твірною основою для назви пісень, які співали у цю пору — *петрівчані пісні*, пор.: «Не носити вже Оксані зелено-квітчастого вінка на руській

косі, не співати з однолітками дівочих пісень — ні веснянок, ні купальських, ні *петрівчаних*» (А. Іщук).

З іменем святого Петра народні уявлення українців пов'язують також мотивовану цим іменем назву рослини *петрів бати́г*. Зовнішні ознаки рослини (вона має вигляд майже безлистої, без гілок, міцного стебла, яке при змахуванні дає звук, подібний до звуку батога), уявлення народу про святого Петра переплелися у цій назві Український народ вважав, що Спаситель, святі апостоли беруть безпосередню участь у їх житті, праці, що вони допомагають їм. Зокрема, св. Петро у народному уявленні виступає часто в образі пастуха (пор. у народній творчості: «Ой, Петрику, вертепнику, заверни телята»).

Дослідник Г. Булашев наводить легенду, записану в Катеринославській губернії (тепер Дніпропетровська область). Тільки-но спаде роса і чабан виганяє овець на пашу, св. Петро своїх овець теж жене на пашу. Коли одного разу св. Петро гнав своїх овець на пашу, у нього в руках не виявилось ні батога, ні гирлиги. Угледів він бур'ян з довгим пруттям і погнав ним своїх овець. Звідси і назва рослини — *петрів бати́г*.

Петрів бати́г — рослина степу. Це часто елемент поетичних описів природи, своєрідний символ степу. Блакитні квітки Петрового батога мають здатність розкриватися вранці і згортатися ввечері, що дало підставу порівнювати їх з очима («*Петрів бати́г* розплющив сині очі», — А. Малишко).

Уже від козацького прізвища *Петрик*, як свідчать історичні дані, утворилася назва села *Петриківка* (Дніпропетровська область), відомого на весь світ своїм національним художнім розписом (*петриківський розпис*). А ще це село — батьківщина відомого в степовій Україні сорту вишень *петриківка*: «Жде Зачіплянка Баглая свого. Матір'ю жде, що зажурено збирає ягоди синові на пиріг з рясних вишень — «*петриківок*», що горять на сонці, всуціль облиті ясно-червоним» (О. Гончар).

Підсумовуючи, зауважимо, що назви окремих реалій стають народними символами, особливо конденсують у собі вірування, звичаї, обряди, природні й кліматичні умови, трудову діяльність народу, колективне бачення ним світу. Вони несуть у собі глибокий культурологічний підтекст. Для витлумачення таких назв, які утворюють цілі словотвірні гнізда, треба знати історію, культуру народу, бо це не просто назви. Це згустки народного духу. Такими в українській мові є ім'я *Петро* і похідні від нього назви.